

LBRIS

We know
books

ALEXANDRU POTCOAVĂ

SUB CERUL UNEORI DESCHIS

Poveștile castelului Salbek

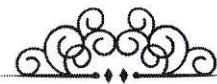

COLECȚIA RESTITUIRI

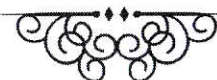

CUPRINS

Sarea pământului	7
Călcând pe valuri	19
Ape de odihnă	33
La loc de taină	46
Moartea neagră	55
La treierat	64
Printre lumini	75
Totul curge	85
Spre castel	95
Înăuntru	105
Mai sus	115
Frumoasele zile	125
Reîntoarcerea	135
În umbră	145
Amintiri	155
Încrângături	167
Ramuri, ramuri	177
O scăpare	187
Un fel de fugă	195
De continuare	207
Addenda	209

SAREA PĂMÂNTULUI

Fie ce-o fi, depinde și de noi ce va veni”. Ține minte vorba asta, care ne-a fost alături de veacuri și ai noștri au rostit-o adesea în trecerea prin viață, când cu pumnii strânși, la ceas de grele încercări și nevoi, când cu încântare și nu puțină mândrie, riscând să-L mânie astfel pe Domnul. Iar veacuri să tot fie vreo patru și mai bine de când neamul nostru a nimerit pe meleagurile astea. Poate strămoșul să fi adus vorba cu el de acasă, de pe îndepărtatul tărâm al Saxoniei de Jos, din Weserbergland, unde stăpâni erau atunci nobilii Everstein.

Legenda noastră spune că străbunul era de loc din Salzhemmendorf, nu departe de orașul Hameln. Era un sătuc pierdut printre dealuri molcome, cum sunt și pe aici, dar îl găseai ușor. Trebuia doar să te uiți pe cer și s-o

apuci în direcția coloanei de fum ce se ridica dintre păduri deasupra lui. Aici, când vezi așa ceva în zare, te gândești numaidecât că tătarii sau alții au dat iarăși năvală și au pus foc unei așezări, așa că îți strângi calabalâcul, gata să te ferești din calea lor. Acolo, însă, era semn că toate merg cum trebuie. Căci fumul urca din cuptoarele îndopate neîntrerupt cu lemne și cărbuni, unde saramura scoasă cu gălețile din puțurile din preajmă era fiartă în cazane până rămânea doar sarea curată. Din producerea sării trăiau toți. Trăiau, dar nu o duceau prea mult și nici prea bine. Se zice că-i recunoșteai lesne pe cei de acolo, supti la trup și negricioși la chip cum erau, ca niște diavoli, care parcă fumegau prin piele și prin haine și trăsneau de la o poștă, oricât s-ar fi îndepărtat de satul lor.

Ce-i drept, strămoșul nostru n-a plecat prea departe pentru început. Părinții l-au luat cu ei până în Hameln, la niște rubedenii, să petreacă de Johannistag, Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul. Când s-a lăsat seara, toată suflarea burgului s-a strâns pe culmea unei coline, lângă rugul înalt, aprins după obicei în noaptea când se deschid cerurile și unii zic că poți trece dintr-o parte în alta și înapoi fără vamă, fără a da ortul.

Și, cât timp cei mici au urmărit spectacolul flăcărilor, cei mari s-au cinstit cu rachiu și bere. S-au veselit atunci peste măsură, ca unii ce-și văzuseră

moartea cu ochii. Se făcea că tocmai scăpaseră de ciumă, cu ajutorul fluierarului picat ca din senin între ei. Căci Hameln fusese cotropit de hoarde nesfârșite de șobolani, ce colcăiau peste tot și împrăstiau cumplita boală. Degeaba au adus pisici și din Bremen, că și ele s-au cățarat speriate și neputincioase pe acoperișuri.

Când totul părea pierdut și oamenii erau gata să-și lase casă și masă, apucând încotro vedeau cu ochii, a apărut de niciunde un ins îmbrăcat în haine pestrițe și s-a oferit să-i scape de plagă alungând păcătoasele rozătoare. Primarul s-a bucurat din cale-afară, îți dai seama, și a promis numaidecât că-i plătește cât cere.

La care omul a scos un fluier din carâmbul cizmei și s-a pus pe cântat. Șobolanii au țâșnit pe dată din toate ungherele și l-au urmat ca vrăjiți până în apele râului Weser, unde s-au înecat.

Când a văzut una ca asta, primarul și-a frecat mulțumit palmele și poate s-a și închipuit pictat în biserică printre sfinți. În orice caz, s-a făcut că nu mai știe de înțelegere și l-a alungat pe fluierar din oraș, zicându-i că pesemne chiar el a adus lighioanele peste ei, ca să-și facă de lucru.

Auzind așa, acela s-a schimonosit pe dată la față, însă n-a mai zis nimic, s-a înclinat și s-a retras. Și i-a lăsat pe localnici să se bucure în voie de focul din noaptea de Johannistag.

Dar a doua zi, de cum oamenii s-au trezit și au plecat cu capul încă greu spre biserică, fluierarul a reapărut pe străzile din Hameln, îmbrăcat acum ca un vânător. Și a dus din nou fluierul la gură. De data asta, vrăjiți de cântecul lui au fost copiii mici, prea mici să fie luați la slujbă și să perturbe cu neastâmpărul lor serviciul divin. O sută treizeci se zice că au fost. Care l-au urmat pe străzile pustii până ce au ieșit din burg, au urcat pe un deal și au dispărut într-o peșteră din apropiere, ca să iasă din nou la lumina zilei, din gura altei peșteri, în Transilvania, nu departe de unde suntem acum. Iar printre ei a fost și străbunul nostru, nimerit, cum spuneam, din întâmplare acolo.

– Vă cred cu dragă inimă, preacinstite tată. Deși eu, unul, recunosc că nu am mai văzut șobolan să se înece.

– Știu, Jakab, nici eu. Dar toți avem nevoie de o poveste din care să ieșim cu fruntea sus. Vrei să afli ce cred ceilalți, ca de exemplu valahii, despre povestea noastră? Stai un moment. Onorabile magister Pavel, aveți bunăvoința și apropiați-vă un pic!

Cel strigat, un bărbat gros la trup, înveșmântat într-o cămașă largă de pânză albă și o pereche de cioareci asemenea, vârați în cizme negre de piele, își întoarse imediat capul și înclină din bărbie că vine numaidecât. Dar nu se întrerupse, ci își încheie mai întâi vorba cu cei strânși roată în jurul lui pe cheiul portului, o duzină de

țărani îmbrăcați în același chip cu el, mai puțin cizmele, în locul cărora încălțau opinci. Părul le curgea tuturor până spre umeri de sub pălăriile cu boruri rotunde, dar și aici mai marele lor, încărunit bine, se distingea dintre ei.

Magisterul se porni apoi spre cei doi funcționari imperiali. Asta păreau a fi, îmbrăcați franțuzește, într-o haină lungă strânsă pe ei, numită *justaucorps*, de un roșu aprins, purtată peste vesta și cămașa albă cu lavalieră, pantaloni negri până sub genunchi, continuați de ciorapii albi de mătase, urcați peste marginea acelor *culottes*, și pantofi cu toc jos, dar cu o cataramă mare, pătrată, în față, strălucitoare sub soarele de vară.

„Cum de nu mor de cald încotoșmănați așa”, se amuză magisterul, călcând cu pas lent și clătinat, de vechi corăbier, dar aparent cu grabă, spre oficialii împăratului. „Că e clar de ce li se încinge capul și se poartă ca apucații”, își mai zise, observându-le perucile albe, pudrate, cu bucle ce le acopereau urechile, sub pălăriile tricor. „Toți arată la fel cu perucile astea, nu-l deosebești pe tânăr de bătrân. Și toți se poartă cu sabie, de parcă s-ar pricepe s-o mânuiască. Să scot eu acum hangerul de la brâu sau măcar brișca din carâmb, ar rupe-o amândoi la fugă. Dar ce folos, că s-ar întoarce cu întăriri și ar pune să mă bată cu bețe și bice, dacă nu m-ar trimite de îndată la ocnă sau frânge pe roată.”

Când se apropie, magisterul îl recunoscuse însă deodată pe cel ce-l strigase și își dublă pasul. Înaintea lui era Excelența Sa, Matthias Salbek, comisarul sării din comitatul vecin, Hunedoara, aflat mai în jos pe râul Mureș. Înaltul funcționar își mai făcea drum pe la ei, să se asigure că prețioasa marfă pleacă la vale în bune condițiuni. Ba chiar, când mirosea ceva, însoțea unele transporturi, din luntre sau de pe mal, călărind nevăzut în dreptul lor. Nu se pomenise vreodată ca lotrii să pună mâna pe vreo încărcătură aflată în paza lui.

Înainte vreme, când la căderea serii cărmeai corabia spre marginea râului, urcai pe mal și adormeau dus cu cei șase vâslași ai tăi lângă focul în care ați fript și niște găini, mai mergea să spui că v-au cotropit pe nesimțite hoții și v-au lăsat doar cu viața. Făptașii erau însă tot de-ai tăi, din satele de pe vale, care aduceau găinile și, pe lângă, un burduf sau două de vin, petrecând în voie până târziu, pe ploaie sau lumină de stele și lună, ascunși la loc ferit sub crengile de sălcii și stejari. Când erați bine făcuți, tu și luntrașii, ceilalți vă pocneau zdravăn, să nu treziți bănuiele în portul Lipovei, unde te plângeai funcționarilor că v-au jefuit niște necunoscuți, care au dispărut în beznă, cu sutele de bolovani de sare, pe potecile din partea Banatului. Ceea ce și făceau, că pe acolo nu găsești sare așa lesne și puteai vinde oricâtă. Trebuia doar să știi la ce ușă să bați și, de când au ocupat

nemții pașalâcul Timișoarei, să te păzești de cătanele împăratului. Dar și banii erau frumoși, și ne aveam cu toții partea, hoți și corăbieri.

De când cu Salbek însă, lotrii au dispărut ca înghițiți de ape. O fi pentru că imperialul ne știe graiul și are limbi printre noi și dintre ai noștri. Și știe să mânuiască sabia și să tragă din pistoale, iar undeva, poate sub surtucul franțuzit, zice-se că are ascuns un hanger, cu care te înțeapă mai rău ca ienicerii. De care n-ar fi tocmai străin. Dar celălalt cine o fi?

– Uite, Jakab, dumnealui este starostele celeriștilor, căpetenia luntrașilor ce transportă sarea de aici, din Partoș, portul cetății Alba Iulia, pe Mureș în jos, spre Lipova și Szeged. Magister Pavel, Jakab este fiul meu cel mare, funcționar al sării la depozitul din Lipova. Cum se zice, îmi calcă pe urme, că tot de acolo am început și eu în slujba împărăției. Și l-am adus cu mine să cerceteze cu ochii lui de unde ne pleacă marfa pe apă. Dar acum ar vrea să afle cum văd și alții povestea noastră. Așa că, onorabile, vă îndemnăm să ne spuneți, fără fereală.

- Ce să vă spun, domniile voastre?
- Ce credeți despre venirea sașilor în Transilvania.
- Ce să cred, Excelență? Nu înțeleg unde bateți.
- Zic despre legenda cu fluierarul și peștera.
- A, păi toți sașii ziceți că așa ați ajuns aici.
- Dar dumneavoastră nu sunteți de părerea asta.

– Păi cum? Ziceți că ați fost luați și duși de acolo o sută treizeci de prunci, dar ați ajuns aici câteva mii, bărbați și femei în toată puterea, care v-ați și pus să clădiți sate și cetăți și biserici, să aveți legile voastre și tot. Nepotul meu de patru ani abia deosebește rața de găscă și nu știe din care parte se apucă ciocanul, iar strămoșii dumneavoastră, vreți să spuneți, se pricepeau deja la vârsta aia să are ogorul, să ardă cărămizi și să facă dreptate?

– Ei, Jakab, cum îți sună asta?

– Aș înclina să-i dau dreptate bătrânului. Ce știam eu să fac la patru ani? Să culeg mere de pe jos și să le pun într-un coș de nuiele. Nici nu-mi amintesc unde eram pe atunci, rețin doar că podeaua de scânduri pe care sta coșul se zdruncina tare și, oricât le strângeam la loc, fructele se rostogoleau mereu, ajungând pe la picioarele dumneavoastră și ale mamei.

– Îmi aduc aminte întâmplarea, da. Dar să-l lăsăm pe onorabilul staroste să continue.

– Păi ce alta să vă mai spun?

– Bunăoară, ce ați scos pe gură acum câteva nopți, în cârciuma lui Isaac.

– Iertare, Excelență, am vorbit atunci vrute și nevrute, nici eu nu mai știu ce am zis.

– Dumneavoastră poate că nu, dar erau pe la mese și unii ce-au turnat în ei nu doar pe gât, ci și prin urechi.

Iar urechile lor sunt și ale mele. Și ați început așa: „Cine să-i creadă și pe sașii ăștia, că au răsărit pe aici dintr-o grotă, dintr-o gaură în pământ? Am auzit eu că, în vechime, nevoiașii de prin părțile alea nemțești, că și acolo erau o sumedenie, își vindeau pruncii de-o șchioapă unor samsari, unor neguțători care îi aduceau încoace cu o mulțime de căruțe și primeau bani buni de la craiul unguresc să-i lase aici, că se pustiise locul după năvala cea mare a tătarilor. Și erau nu doar prunci de ai lor, ci și orfani găsiți pe drumuri și ademeniți să intre în casa lor sârmană, la un blid de fiertură și un culcuș de paie, ca să-i dea pe urmă pe mâna acelor sămădăi de oameni, să-i înghesuie sub un coviltir și să-i care încoace. Și dacă negustorii ăia n-au făcut popas decât noaptea, vânduții nici că au văzut soarele tot drumul. Așa, un coviltir le-a fost ca un tunel întunecos, prin care s-au clătinat pe vârfurile picioarelor și călcâie, rezemați unul de altul, și din care au ieșit la lumină ca dintr-o gură de peșteră când s-a dat pânda din spate la o parte și le-au strigat să iasă”. Ați zis așa sau nu?

– Se poate, Excelență, fie-mi cu iertare.

– Și mai departe ce ați zis?

– Iaca, am zis că și cei nevoiași, oameni în toată puterea, s-au dat pe mâna acelor *lokatori*, cum le mai zicea, ca să-i scape de traiul rău, oriunde i-ar duce. Se poate să fi fost și așa, nu? Că de când au luat nemții

cetatea Timișoarei și caută să se întărească și acolo, aduc pe corăbii mâini de lucru de la Viena. Și tot săracani aduc. Ba unii sunt și dintre tâlharii ce le prisoseau prin temnițe. Cu ei vin și dintre muierile ce se vindeau pe străzi și nu și-au găsit un protector sus-pus, să le deschidă și ușile pe la Înalta Curte.

– Vi se pare că așa ușor se deschid ușile pe acolo?

– Ce nu se capătă pe lumea asta dacă intri în iatacul care trebuie? Averi, blazoane, faimă, orice. Dar asta fără legătură cu Excelența voastră, că toți cei ce plutesc pe Mureș sau îi calcă malurile vă cunosc numele și faptele.

– Chiar așa, ați zis ceva și despre numele meu.

– Am zis, da. Că ce mi-e Salbek, ce mi-e Salbey.

– Că „bek” și „bey” pe turcește sunt tot aia și înseamnă un conducător.

– Da. Le cunosc destul de bine vorba, că am trăit atâția ani cu ei prin preajmă, de pe când urcau fără opreliști pe râu până aici, în Partoș, unde își umpleau corăbiile cu sare și coborau la Lipova, peste care stăpâneau. Acolo, o parte o încărcau în care trase de boi, să o ducă la Timișoara, iar altă parte pleca mai în jos pe Mureș, pe Tisa și Dunăre, până la Belgrad și mai departe în vilaietele lor.

– Doar că la ei „sare” e „tuz”. Trebuia să mă cheme Tuzbek sau Tuzbey atunci, nu?

– Asta-i, că „bek” sună și nemțește, și m-a dus gândul că v-ați înlocuit prima parte a numelui, să se

potrivească la noii stăpâni. Mai ales că știți grăi și ca imperialii. Puteați să vă ascundeți în limba lor și în slujba lor ca lotrii în hățișurile de pe marginile Mureșului.

– Și la urmă ce ați mai zis?

– Am mai zis că trebuie să vă facem voia, să nu vă ieșim din cuvânt, că de năvălesc turcii și am eu dreptate, în Excelența voastră ne e scăparea, căci v-am slujit fără crâcnire și ne vor cruța și cinsti și aceia. Iar dacă zic prost, dar vă suntem alături, ne vor păstra în paza lor și imperialii.

– Bine, onorabile magister, mergeți înapoi unde vă e treaba.

– Plecăciune, înălțimile voastre.

Bătrânul staroste al corăbierilor se întoarce la ai lui, iar cei doi funcționari ai împăratului se îndepărtară și ei, de-a lungul cheiului de piatră.

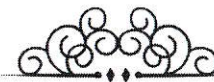
– Vă admir calmul și înțelepciunea, tată. M-am abținut cu greu să nu scot sabia și să-l pun jos pe staroste, să-i trag câteva pe spate măcar cu latul ei, dacă nu cu tăișul.

– În ce moment, Jakab?

– Când a zis că strămoșii noștri au venit aici ca vânduți.

– Vânduți sau nu, sigur nu au plecat de la prea mult bine. Iar acei *lokatori* au existat. Unii erau nobili de acolo, ca Everstein, care și-au găsit în asta încă o sursă de

venituri. Alții au însoțit căruțele și au și rămas aici, întemeind așezări peste care au stăpânit ca *greavi*. Dar sașii nu sunt genul să se lase încălecați în fel și chip, cum nici *greavii* nu sunt ca nobilii maghiari.

CĂLCÂND PE VALURI

— **M**ereu am vrut să vă întreb de ce ați plecat dintre sași, tată. Și v-ați căsătorit cu o maghiară.

— Cu o maghiară? Nu, Jakab, eu m-am însurat cu o nobilă. Din familia Barkóczy. Ce-i drept, ai ei n-aveau moșii sau alte averi, trăiau de la o recoltă la alta, că arendaseră niște pământ prin ținutul Covurluiului, aproape de Galați, și părintele meu le cumpăra grânele să le vândă mai departe.

Dar aveau un blazon, ca un scut de cavaler. Pe care-l puteau afișa oriunde, pe peretele de deasupra intrării în casă, fie ea și din pământ bătut, pe farfurii și tacâmuri, pe harnașamente, pe morminte și chiar pe privata din fundul curții, de li se năzărea. Mai alés că buda era singurul loc în care nobilul mergea neînsoțit.